

Žánrové metamorfózy poézie v almanachoch študentov 19. storočia

Zdenka Bugajová

Preromantizmus sa už náznakovo objavuje v Šafárikovej *Tatranskej Múze s lýrou slovanskou* (1814), v baladách a elegických sonetoch. Šafárik sa odpútava od osvietenského typu *moralizujúcej balady* a tendencia smerom k *elegizmu* je príznakom vnášania subjektívneho žívu do poézie. V úvodnej básni zbierky *Zdání Slavomilovo* vidno tematickú a myšlienkovú rozmanitosť, doznievanie anakreontiky a presvitanie lúčov „živšej“ ľudovej poézie. Ešte očividnejšie je to badať na Kollárovej *Slávy dceři ve třech* (1824; poprvé v *Básních*, 1821). Prejavuje sa to najmä v elegických častiach, kde je cit natoľko autentický, že sa nemôže oprieť o literárne predlohy a šablóny. Očarený láskou a krásou svojej Míny, potom až na smrť smutný nad rozchodom s ňou, zahorí národnou vierou a je fascinovaný myšlienkou Slovanstva. Táto skladba sa stala novým východiskom romantického pohybu v českej i slovenskej literatúre. Jeho slovansko-humanitný program získal na presvedčivosti ľúbostnými vyznaniami, ale prejavil sa i ako hlásateľ nového vlastenectva.

V dvadsiatych a tridsiatych rokoch 19. storočia je centrom národného hnutia Pešť, kde bol roku 1834 z podnetu Martina Hamuljaka založený Spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej, jeho zásluhou vyšli štyri ročníky literárneho almanachu *Zora* (1835, 1836, 1839, 1840). Podobné študentské spoločnosti vznikli i na lýceách v Kežmarku, Prešove a Levoči, môžeme hovoriť o určitej spoločensky organizovanej báze slovenského literárneho života. Mládež pociťuje potrebu študovať a pestovať národnú literatúru rovnako ako sa predtým študovala antická, francúzska a nemecká. Záujem o slovanskú minulosť vzrastá. Poetika klasicizmu sa zásluhou Hollého prekladov z antickej literatúry upevňuje a smeruje k vytvoreniu jeho národného eposu *Svätopluk* (1833). Zároveň sa priebehom tridsiatych rokov rieši otázka spisovného jazyka a prozódie, čo vrcholí vystúpením štúrovcov v almanachu *Nitra II* (1844).

V tridsiatych rokoch sa tiež do centra pozornosti dostáva lyrika a epika ľudovej slovesnosti, podstatný význam majú Kollárove *Národné zpievanky*. Literatúra sa približuje životu. Nejde však len o hlboké rozčarovanie nad skutočnosťou, konštatuje sa v nej aj rozpor medzi ideálom a skutočnosťou, jeho riešenie je spočiatku sentimentálne zmierlivé alebo mravoučné, v poézii vlastenecky povzbudivé. Autorská reč ešte nemá znaky rozpolteného romantického subjektu. Dochádza k ústupu foriem klasicizmu a časomieru, zosilňuje sa preromantický charakter literatúry a tým aj subjektívna zložka (nálady, reflexie vo vzťahu k životu). Príchod Ľudovíta Štúra na lýceum do Bratislavy tieto tendencie ešte posilnil. Roky 1835, 1836 s almanachom *Zora* a *Plody*

a časopisom *Hronka* sú križovatkou rozličných literárnych programov a štýlov, pričom práve táto rozmanitosť podporuje v mládeži vôľu zúčastniť sa na literárnom živote Slovenska. Okrem toho tu je ešte československý literárny kontext, ktorý v mladých štúrovoch posilňuje vedomie o rastúcej spoločenskej funkcii literatúry. Štúrovou zásluhou sa od roku 1835 nadväzujú osobné a písomné styky s chorvátskymi, srbskými, poľskými, ruskými, ale predovšetkým českými činiteľmi a spisovateľmi. Literatúra na seba berie čoraz viac i funkcie kultúrno-politické.

Táto generácia chápe, že ideu slobody nemožno obmedziť len na oblasť jazyka. Práve v riešení tejto otázky je pomyselná hranica medzi preromantizmom a romantizmom.

Kuzmányho novelou *Ladislav* (1838) vyvrcholilo preromantické obdobie, prestáva vychádzať *Hronka*, ktorú Kuzmány redigoval. Na tieto udalosti sa plynule a bezprostredne navrstvovali ďalšie: smerovanie v slovenskej literatúre od všeobecného k jednotlivému, od slovanskosti k slovenskosti, od ilúzie k skutočnosti, od *idyly* k *balade*. Básnický najsilnejší napätie túžob, ideálu a reality vyjadril Janko Kráľ. Istým oživením tejto „svetabôľnej“ poézie sú ponášky na *ľudovú pieseň*. Nadväzujú sa užšie kontakty s folklórnymi tradíciami. Formálne sa ľudová poézia vyznačuje osloveniami, výzvami, vzdychmi, priamym rozvíjaním deja a témy, lyricko-epickou formou. Najmenšou strofickou jednotkou je graficky vyznačené dvojveršie a štvorveršie, ktoré sa opiera o rytmicko-syntaktický paralelizmus so združeným rýmom. Výrazná je i tendencia po rovnoslabičnosti rýmujúcich sa veršov, každý verš má dve polveršia. To sú tiež znaky sylabického veršového systému, ktorý nahradil časomieru a metricky organizovaný verš. Vývin štúrovskej poézie sa odohrával v protiklade literárna tradícia – folklór, ktorý podstatne prispel k prekonaniu klasicistického básnického kanónu a pomohol navodiť ďalšiu vývinovú dynamiku literatúry v novom jazykovom materiáli.

Po Bratislave je druhým najvýznamnejším literárno-historickým centrom, kde sa študenti prihlasujú k romantizmu, Levoča. Zatiaľ čo v Bratislave sa národno-buditeľské a literárne úsilie mládeže formuje pod bezprostredným vplyvom Ľudovíta Štúra, v Levoči prebrali túto úlohu profesor Michal Hlaváček, Janko Francisci-Rimavský a ním organizovaná Jednota mládeže slovenskej, ako aj rukopisné pamätníky a zborníky *Týždenník*, *Pamätník*, *Život*, *Holubica* a *Považie*. Kým je hlaváčkovské (prvé) obdobie levočskej literárnej aktivity vymedzené rokmi 1832 až 1839 a rukopisným zborníkom *Liber memorialis societatis slavicae* i *Jitřenkou*, kde sa prezentuje básnická tvorba Sama Bohdana Hroboňa, Jána Maróthyho, Bohuša Nosáka-Nezabudova, Samoslava Michaloviča, Jána Drahotína Ondruša, Ľudovíta Orphanidesa, Ondreja Horislava Lanštjaka a mnohých ďalších, v druhom období poznačenom exodom bratislavských študentov, sa v rokoch 1844 až 1848 predstavujú na stránkach levočských rukopisných zábavníkov Pavol Dobšinský, Ján Botto, Mikuláš Dohnány a Mikuláš Štefan Ferienčík.

S pôsobením profesora Michala Hlaváčka je spätý aj vznik Slovenskej spoločnosti. Jej členovia zapisovali svoje básnické prvotiny do rukopisného zborníka *Liber memorialis societatis slavicae, čiže Pamätnice*. Jeho priamym pokračovaním je *Pamätník čili sklad výbornejších prací učenců slovesnosti československé levočskéjch* z roku 1838/39. Všetky básne sú písané v bibličtine. Prevláda v nich subjektívne rojčenie, pocity samoty a vlasteneckého pátosu, výnimku tvoria Ďurčekova báseň *Mikuláš Zrínský* a Makovického epigramy.

Najlepšie práce *Pamätnice* boli vydané v almanachu *Jitřenka* v roku 1840. Poézia v ňom svedčí o vplyve Jána Kollára, Jána Hollého a antickej literatúry. Je to poézia s oneskoreným ohlasom osvietenského klasicizmu, založená na časomernom verši s postupným uplatňovaním verša sylabického. Zo žánrov sú to *óda*, oslavujúca Jána Kollára, slobodu, pokoj, večnosť, smrť, *balady* a *piesňové útvary*. Z literárnych druhov dominuje lyrika, menšie zastúpenie má epika a úplne absentuje dráma. Výsostné postavenie poézie vyplývalo zo schopnosti pružne reagovať na spoločensko-politickú situáciu a vyjadrenie osobných pocitov a postojov k nej. To sú počiatkové stupne k neskoršej žánrovej diferenciacii romantickej poézie, ktorá práve v Levoči nadobudla v tridsiatych a štyridsiatych rokoch inú tvár. Najdôležitejší vplyv bratislavských študentov na levočskú mládež malo udomácnovanie slovenského jazyka oproti bibličtine. Zostavovateľom *Jitřenky* bol básnik a študent Samoslav Bohodar Hroboň spolu s Jánom Drahotínom Antalom.

V úvode v rovnomennej Hroboňovej básni *Jitřenka* (HROBOŇ – ANTAL 1840: 7) je prvý verš „Osud kynul – zatrásla se Nitra –“ pretransformovaný v čase na „Osud kyne“ v siedmom verši ako prejav neúprosného plynutia času. Úvodné verše predstavujú konštatovanie minulých dejov, využíva 3. os. minulého času (kynul, zatrásla, padlo, zalkala), v druhej časti sa mení čas:

Na sutinách chrámu vzdělanosti
krutý sever skučí divohrozně,
an století hyne za stoletím.

Prelieva sa minulosť do prítomnosti a nastáva kompozičný zlom:

stojí pěvec – oko tužboplne
[...]
a jitřenka z rumů vykuzlená
se nad Tatroú stolebou usmívá

v poslednom dvojverší používa 1. osobu prezenta a imperatívu:

„Na Slovenska rozvalinách, bratří!
založme chrám svatý Všeslavensku!“

Z neosobnej pozície sa lyrický subjekt dostáva do popredia. Autor pracuje s priestorom Slovenska a spomína aj Nitru ako stredisko niekdajšej Veľkej Moravy. To sú „zboženiny Slávy dávné“. Spojenie „chrám svatý Všeslavensku“ hovorí o Hroboňovej viere a úcte k božstvu. Chrám ako miesto bohoslužieb i zasvätenia. Známa Hroboňova idylickosť sa prejaví, keď básnický subjekt uvedie „pěvca“ a „jitřenku“, ktorí predstavujú pomoc a oporu. Po jazykovej stránke využíva v tejto pomerne krátkej básni množstvo zloženín: divohrozne, blahopěv, tužboplné, vrahoborným, svatorumy. Práve túto zložku by som hodnotila ako pozostatok klasicizmu a v pozadí i jungmanovský vplyv. Z verzologického hľadiska využíva 10-slabičný verš, typický pre jeho tvorbu. V nerýmovanom desaterci je asi v tretine básne výrazná dieréza po štvrtej slabike. Na básni badať prenikanie sylabizmu, najmä juhoslovanský desaterec.

Autori v analyzovanom texte pracujú aj s aliteráciou. V básni *Dunaj* Ondřeje Boleslava Ďurčeka (TAMŽE: 11–12) sa naznačuje plynutie Dunaja:

Tiše plyne Dunaj ve svém toku,
[...]
Ku předešlým vlnám se doplaví,
[...]
Slyšte vlny žalostnou novinu,
slyšte lidu svého žaloby,

Obmieňa sa 10- a 9-slabičný verš, v lichých strofách 10- a 6-slabičný verš.

Básne s vlastenecko-národným a reflexívnym charakterom zdôrazňujú veľkosť Slovanstva, jeho víťazstva nad nepriateľom, obetavosť pre dobro národa, svornosť a bratstvo, odsúdenie odrodilstva: *Nářek vyhnance* (Jan Drahotín Ondruš, TAMŽE: 109–110), *Záměr lásky* (Samoslav Bohodar Hroboň, TAMŽE: 35–36), *Hořekující vlastenec* (Eudevít Miloslav Hroboň, TAMŽE: 29–30; vo sborníku *Liber memorialis societatis slavicae* ako *Hořekující Polan*). Tieto básne zodpovedajú obsahom i formou obdobiu. Pozostatkami klasicizmu sú isté mravoučné pasáže. Autori sa obracajú k abstraktným „vysokým“ pojmom – sloboda, čas, svornosť, láska – a personifikujú ich. Reflexívna báseň *Seň* Martina Boubela (TAMŽE: 19–20) zobrazuje prírodu, ktorá sa teraz stala podstatným inšpiračným zdrojom poézie. Formálne má päť strof, pričom každú tvorí dvojveršie so združeným rýmom a štvorveršie so striedavým rýmom:

Kde po louce šeptem se potok roní spěchavým,	14a
osvěcován lunny zlaté pableskem jasavým:	14a
Tam přirození zpytuji	8b
rozkošné a v citění blaženém	10c
jasné hvězdy obdivuji	8b
a moudrost Boha v díle vznešeném.	10c

Nejde ešte o kvalitné rýmy, sú to rýmy gramatické. Lyrickosť prostredia je narušená príletom havrana a končí prorockým varovaním: „Prijde ešte i pomsty čas!“

V básňach sa už používajú klasické symboly a protiklady romantizmu slávik – havran, chrám – hrob, Tatry – Dunaj, noc – ráno a tak ďalej. Satira je ojedinelá, vyskytuje sa iba v epigramoch a v Dráškócyho básni *Převrácenost*. Básnik využíva 12-slabičný rovnoslabičný verš a po šiestej slabike dodržiava dierézu, verše spája združeným rýmom. Výrazný posun nastáva vo forme básne *Strach* (Samoslav Michalovič,¹ TAMŽE: 25–27), dochádza tu k skráteniu verša. Sémantiku básne dotvárajú slovesá apelatívneho charakteru v 2. os. pl, ktoré asociujú strach.

Ďalšou charakteristickou črtou preromantickej poézie študentov sú spevy o láske. Aj mladí poeti chceli ospevovať tento cit, ktorý u nich prerastá, miestami na škodu kvality, až do vlasteneckého pátosu. Znak ľudovej poézie má baladická skladba Bohuslava Nosáka *Lenkyňa skála* (TAMŽE: 65–68) s motívom lásky a sklamania. V expozícii je načrtnutý romantický pochmúrny svet, z ktorého vyniká hrdinka Lenka a jej milý Panoš. Dramatickosť stúpa javmi v prírodnom i ľudskom svete – Lenka z veľkej lásky „se skály letí v propast“. Kým u Nosákovho súbežcu Hroboňa prevažujú statické prírodné prvky, v tejto balade už možno hovoriť o dynamických dejových zložkách. Podobná tendencia sa prejavuje aj v ďalších Nosákových básňach *Zkázka o polednici* (TAMŽE: 62–65) a *Hrad ryku* (TAMŽE: 71–80). Balady majú už odľahčený jazyk, blízky ľudovej reči, je v nich dramatické napätie a tragický koniec hrdinu. Ján Drahotín Antal využíva v básni *Láska*² jednoduchý, gramatický rým, striedavý:

Jak sem se učil milovat?
Ptal se přítel žvatlavě,
jak milostenky libovat?
Opětoval zvědavě.

Od lásky k rodičom, sestre, prírode prichádza až k láske „holky hezounke“, ktorej

vzhled zapálí cit,
otvoří hlas,
podání ručky bělounké
spoutá tě po všechen čas.

Epika je zastúpená *baladickými povestami* a ani v nich nechýba osudová tragika a mravné posolstvo. Almanachy 19. storočia signalizovali nástup nových generácií, nový program, smerovanie, vyjadrovali túžby a želania jednotlivcov i skupín, tlmočili odvahu postaviť sa proti zaužívaným konvenciám. Možno to vidieť na almanachu *Nitra* z roku 1844, *Plody* a *Jitřenka*.

¹ V obsahu nie je uvedené meno Samoslava Michaloviča, ktorého básnická tvorba patrí k svojráznym príspevkom almanachu. V texte je podpísaný iba iniciálmi S. M.

² Báseň nie je priamo z almanachu *Jitřenka*, nachádza sa v rukopisnom zborníku *Liber memorialis societatis slavicae*. Možno tu badať zaujímavú podobnosť práve rytmickým stvárnením s niektorými štúrovskými básňami.

Obidva deklarujú vystúpenie štúrovskej literatúry, no predsa je medzi nimi aj závažný rozdiel, najmä čo sa týka ich ohlasu vo verejnosti. Kým *Plody* nezaznamenali fakticky nijakú negatívnu odozvu v spoločnosti, *Jitřenka* priam búrku. Aj napriek nie vysokým umeleckým hodnotám je svedectvom angažovanosti mládeže. Vzbudila mimoriadny ohlas v kruhoch politickej vrchnosti, ktorá zaútočila ústami rožňavského profesora Karola Kramarcsíka a grófa Karola Zaya proti nej, jej autorom a profesorovi Hlaváčkovi.

V *Jitřenke* sú pod blokom Selanky uvedené dva Hroboňove texty: *Samoslav* (TAMŽE: 98–100) a *Zpěvomil a Jaroslav* (TAMŽE: 100–105). Selanka nie je v štyridsiatych rokoch v literatúre žiadne novum. V tomto prípade ide o kontinuitu s tvorbou Hollého a Kollára. Posun sa prejavuje na detailnom zobrazení prírody. Figurujú tu „modré rozsiedliny“, „pahorčeky“, „chládeček“, „dychtivé kozky“... *Zpěvomil a Jaroslav* rozprávajú o Leposlave, krásnej dievčine, ktorá sa obetuje, aby vyslobodila svoj ľud. Za to ju bohyňa Lada premení na lipu. Napriek téme obety nachádzame v texte minimum napätia. Selanka kontaminuje s ľudovým príbehom, baladou, akoby sa ocitol žáner v žánri. Nastáva tu interferencia od *selanky* k *balade*. V neskoršom období sa selanka dostáva na perifériu literatúry, balada je v romantizme prioritným žánrom. Za nový prvok z hľadiska štýlu sa považujú tieto pasáže zo *Samoslava*:

Ty temný, borový háji! jaká to zádumčivost a tajná bolest z tebe vyplývá! – Nepohnuté stojí zelené klenutí tvé, jen vrcholce větví borových tíše se pohybují, jakoby na mne lítostně patřily, a se mnou tíž srdce cítily. [...] k vám, k vám, dalecí nebes oblakové!
(TAMŽE: 98)

Máchovské apostrofy oblakov a zeme, štúrovské apostrofy hôr sa tu ozývajú v zosilnenej citovej intenzite. Hroboň využíva obrazné epitetá romantizmu „temné hory“, „tajná bolest“. Z verzologického hľadiska sú obe selanky písané časomerným hexametrom. Prevažujú v nich prvky statické, opisné.

František Štraus konštatuje, že z 51 básní z *Jitřenky* je 34 sylabických a 17 časomerných. Z časomerných veršov prevláda alkajská strofa, sapfická a hexameter. Zo sylabických básní je 24 strofických, 10 stichických. Strofické básne sa realizujú štvorveršovou a päťveršovou strofou, ale ojedinele aj šesťveršovou, sedemveršovou strofou. Vysokú frekvenciu má trochej. Preniká 8-, 7-, 6-slabičný verš ľudového charakteru, ale aj 10- a 12-slabičný. Práve verzologická oblasť *Jitřenky* predstavuje akúsi výmenu veršových systémov, teda časomiery a sylabizmu – skostnatelej antiky a živej ľudovej poézie (ŠTRAUS 1994: 77–81).

Poézia naznačuje cestu k národnému charakteru romantizmu. Okolo roku 1840 prúd romantického myslenia čoraz viac posilňuje slobodu sebayjadrenia, dochádza k momentu, keď bolo v záujme plného rozvoja slovenskej literatúry potrebné doriešiť otázku jednotného

spisovného jazyka. Nebolo pochýb, že novým spisovným jazykom sa odstránia mnohé zábrany. Útokom na almanach *Jitřenka* pre jeho „vlastizradný“ charakter narazili štúrovci na politický tlak z maďarskej strany. Tomu mohla čeliť len zjednotením v spisovnom jazyku. Rok 1843 sa stal rokom uvedenia slovenčiny do funkcie spisovného jazyka.

Z doterajšieho výkladu je teda zrejmé, že romantické myslenie, estetika i jej literárne konkretizácie prenikali do českej i slovenskej literatúry už od dvadsiatych rokov, i keď sprvu len sporadicky popri formách klasicizmu. Toto prenikanie sa v tridsiatych rokoch javí ako dočasný kompromis medzi dožívajúcou a novou poetikou. Preromantická lyrika a epika aktualizujú vzťah k domovu a k rodovému slovenskému prostrediu. Tým sa otvorila cesta k romantickému vyostreniu protikladov medzi fikciou ideálneho Slovanstva a skutočnosťou.

Pomohli sme si rozdelením „levočského obdobia“ ddo troch etáp podľa Edmunda Hlebu, spolu s našimi úvahami a zisteniami (HLEBA 1997):

1. obdobie (1832–39)

- chudobné na priame kontakty a prenikanie jej obsahovej zložky do tvorby autorov, v ktorej dominujúce postavenie mal klasicizmus
- ustupovanie antických vzorov a časomieri, Kollárove *Národné zpievanky*
- *Pamätnice* – málo autorov, ktorí využili prvky ľudovej slovesnosti, výnimku tvorí baladická tvorba Bohuslava Nosáka – *Pamätník* – vlastenecké myšlienky, žiadne pokusy s ľudovou slovesnosťou

2. obdobie (1840–43)

- útoky grófa Zaya, stagnácia tvorby a vplyvu ľudovej slovesnosti

3. obdobie (1844–48)

- všetky literárne druhy, žánre, teoretické úvahy o ľudovej slovesnosti, jej prenos do literárnej praxe
- študenti začali zbierať povesti, piesne, porekadlá a posielali ich Franciscimu, ktorý v roku 1845 v Levoči vydal výber pod názvom *Slovenskeje povesti*

Po exode bratislavských študentov nastáva v Levoči čulejší literárny život, najmä vďaka Franciscimu a Dobšinskému. Začínajú vychádzať rukopisné zábavníky *Živout*, *Holubica* a *Považia*. Už samotné označenie zábavníkov odráža čiastočne ich tematiku. Okrem národnej poézie sa pozornosť upiera vo väčšej miere na prózu – slovenské *rozprávky* a *povesti*,³ *recenzie* a *články*

³ Ferienčík, Mikuláš Štefan. *Detvan, Slovenské ochotníci (Holubica)*.

o divadle,⁴ porekadlá,⁵ básanky, rébusy, opisy krajov,⁶ ale aj cestopisy.⁷ Od roku 1846 vychádza rukopisný časopis *Živnot. Zábavník od a pre levočských Slovákov*, v redakcii Mikuláša Ferienčíka. Ich tvorba dosiahla kvalitatívne vyššiu úroveň než v predchádzajúcom období. Svedčí o tom poézia Jána Bottu, Pavla Dobšinského či Mikuláša Dohnányho. Dohnányho báseň *Pohľad na Považia* je preniknutá ľudovou slovesnosťou. Rým je prerývaný, autorský subjekt vyjadruje svoj obdiv ku kráse Považia. Obsahovo ide o jednoduchú báseň, formovo je to 6-slabičník, deväť 4-veršových strof. Využíva veľa substantív, ktoré sú rozvítené epitetom konstans: osvietené vrchy, rajská dolina, slovenský syn, modré vrchy a tak ďalej. Okrem Považia je očarený Turcom a Lietavou.

Považia, Považia
ty rajská dolina,
tajnou mocou vábiš
slovenského syna.

Obzriem sa na Turiec,
na Turiec pekunký,
z tej strany sa ženú
Váhu bystré vlnky.⁸

Druhým rukopisným zábavníkom levočských Slovákov, ktorý vychádzal pod vedením Pavla Dobšinského, bola *Holubica* s prílohou *Sokol*. Časopis v školskom roku 1846/47 nadväzoval na literárnu aktivitu mládeže. Stretávame sa s pôvodnými *piesňami*, *prostonárodnými bájami* a *povesťami*. Svojím charakterom nadväzuje na časopis *Živnot* a je jeho pokračovateľom. *Holubica* ako jediná z levočských zborníkov uverejnila 126 slovenských ľudových piesní, ktoré zozbierali Ján Botto, Pavol Dobšinský a Samuel Šípka. Piesne pochádzajú z Gemera, Spiša a Turca (ŠTRAUS, 1994: 77). V Bottových *Prostonárodných piesňach* možno badať výraznú podobu s ľudovým spevom a piesňou:

Prišla mi tej noci smutná novina,
že som sa milého lásky zbavila.
On povedal, že ma nechce,
že si nájde milú kde chce
a ja ver nedbám.⁹

Tretím rukopisným zábavníkom levočských Slovákov je *Považia*. Časopis vychádzal pod vedením Mikuláša Dohnányho a za spolupráce Pavla Dobšinského v rokoch 1847/48. Prinášal *verše, úvahy, pojednania, prostonárodné povesti, prozaické články, cestopisy* alebo *preklady*. *Holubica* a *Živnot*

⁴ Francisci, Rimavský Ján. „Slovo o dnešnom divadle“ (*Živnot*).

⁵ Botto, Ján. *Chodenie s kľátom na krivú strelu*. (*Holubica*).

⁶ Čajak, Ján. *Večerné túženia (Považia)*, Dobšinský, Pavol. *Železník a okolie* (*Holubica*).

⁷ Dobšinský, Pavol. *Zlomky z cestopisu (Považia)*, *Cestopis* (*Holubica*).

⁸ Prepis podľa HLEBA 1986: 78–79.

⁹ Prepis podľa HLEBA 1996: 91.

sú mimoriadne bohaté na ľudovú slovesnosť, do *Považia* zozbieral Dobšinský *Niečo o prstonárodných a zprstonárodných vecí*. Tento zábavník je obohatený kritickým článkom o divadelnom predstavení 14. 11. 1847 od Dobšinského, kde rozoberá toto predstavenie a hodnotí výkony hercov. Dohnány píše v zborníku úvahu *Poznaj seba samého*:

Prvá myšlienka budiaceho sa mládenca k životu vyššiemu má byť „poznaj seba samého“, bo to je prvý stupeň jeho duchovnosti, keď vstúpiac do tajnej skrýše ducha svojho skúma, myslí, prehliada ukrytý kameň, z ktorého ustavične čistá voda ako krištáľ vyvieria.¹⁰

V šesťdesiatych rokoch za Bachovho absolutizmu literárny život takmer zanikol. Bolo to obdobie „zmierovačiek“ medzi Viedňou a Pešťou, medzi konzervatívnou a liberálnou šľachtou. Hrdinské *elégie* Jána Bottu *Smrť Jánošíkova* a Sama Chalupku *Mor ho!* sú akýmisi znovuzplanutiami revolučných ideí a zároveň sú to posledné dve klasické diela romantickej poézie, využívajúce ľudový verš a ľudové trópy. Toto obdobie prináša nesúmerateľné výsledky – Chalupka a Botto na jednej strane a mesianisti Hodža a Hroboň na strane druhej.

PRAMENE

Holubica 1846–47. Matica slovenská, Martin 1977, faks. vydanie

HROBOŇ, Samoslav Bohodar – ANTAL, Ján Drahotín (edd.). *Jitřenka čili výbornější práce učenců česko-slovenských A. W. levočských*. Levoča: Jan Werthmüller, 1840

Liber memorialis slavicae. Lyceálny archív v Levoči, sign. III D/2

Památník čili sklad výbornejších prací učenců slovesnosti československé levočských. Matica slovenská, Martin 1982, faks. vydanie.

Považia. *Levočský rukopisný zábavník s prílohou Považia 1847–48*. Matica slovenská, Martin 1979, faks. vydanie

Život. Zábavník od a pre Levočských Slovákov. (1846). Matica slovenská, Martin 1974, faks. vydanie

LITERATÚRA

HLEBA, Edmund. *Slovenská literatúra 19. storočia. Antológia básnických almanachov slovenského romantizmu*. Prešov: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 1986

HLEBA, Edmund. *Slovenská literatúra 19. storočia. Literárna Levoča v 1. polovici 19. storočia*. Košice, 1993

HLEBA, Edmund. *Rukopisná tvorba levočských pamätníc a zábavníkov*. Prešov, 1996

HLEBA, Edmund. *Levoča. Prameň slova a činu*. Prešov, 1997

ŠMATLÁK, Stanislav. *Dejiny slovenskej literatúry I*. Bratislava: Národné literárne centrum, 2001

ŠTRAUS, František. „Veršové systémy v levočských literárnych textoch.“ In HLEBA, Edmund (ed.). *Zborník konferencie o Levoči*. Levoča, 1994

VALCEROVÁ, Anna. „Hroboňova báseň Dom očami súčasníka.“ In TÁŽ. *Text ako inšpirácia*. Prešov, 2000, s. 13–21

SUMMARY

In the Slovak literature of 1830s a significant attention is paid to lyric and epic folklore forms resulting from the publication of Kollár's collection of Slovak folk songs *Národné zpievanky* (1834, 1835) that has had a

¹⁰ Prepis podľa HLEBA 1996: 91.

significant impact. Besides Bratislava also Levoča becomes another crucially important centre of literature. The manuscript collections *Liber memorialis societatis slavicae* and *Památník* are connected with the first period of activities of professor Michal Hlaváček in the town. A selection of the best contributions was later published in the almanac *Jitřenka* in 1840. The poems published here display a delayed reaction to Classicism, performed mostly in quantitative verse followed by the then progressive syllabic verse. The generic scope includes odes (in particular those celebrating Ján Kollár, freedom, peace, eternity, etc.), ballads and various song forms; generally, lyric poetry dominates the whole. In the almanac *Jitřenka*, poems of patriotic-national and reflective character can be found, as well as songs about love and idylls. Epic poetry is represented by balladic folk-tales with a moral advice and tragic ending. The manuscript collections *Život*, *Holubica*, *Považje*, published in the second period of the activities of the seminary in Levoča, are aimed especially at entertaining the readers by delivering reports on cultural life and travels, puzzles and the like.

Edmund Hleba (1997) observes three stages of attitude to the folk literature in the region and period concerned:

1st period (1832–39) – recession of classicist principles and quantitative versification

– a limited number of authors employing features of folk literature

2nd period (1840–43) – stagnation of literary production and of the impact of folk literature

3rd period (1844–48) – a wide scope of literary types and genres, theoretical reflections on folk literature and its application in literary practice.